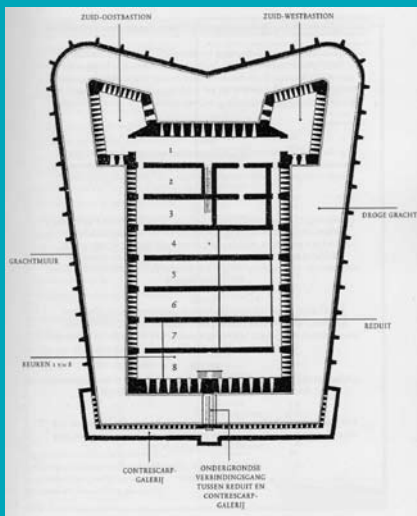

Fascinerend fort Kijkduin

> Museumspecial <

Tekst: Lotte Berends

De Franse keizer Napoleon heeft bij een bezoek aan Den Helder opdracht gegeven tot de bouw van fort Kijkduin. Waarom hij dat deed en wat er voor en na Napoleon allemaal op deze historische plek is gebeurd, kom je te weten bij een bezoek aan fort Kijkduin.

Plattegrond van fort Kijkduin met bijbehorende benamingen

Fort Kijkduin ligt op een adembenemende locatie: op een heuvel, in de duinen en aan de zee. Het is schitterend gerestaureerd en beschikt over een permanente expositie die alles over het fort vertelt. De tentoonstelling geeft een beeld van de geschiedenis van de Stelling van Den Helder en fort Kijkduin. De expositie bestaat onder meer uit kaarten, foto's en een aantal maquettes die ieder een ander tijdsbeeld geven van fort Kijkduin. Daarnaast beschikt het fort over een voor Europa uniek zeeaquarium, dat in de onderaardse beuken van het fort is gebouwd. Het is mogelijk het fort zelfstandig te verkennen, maar

het is aan te raden om dit onder begeleiding van een gids te doen. De gidsen kunnen je op dingen wijzen waar je zelf waarschijnlijk overheen zou kijken. Daarnaast kunnen ze je vertellen over het ontdekkingswerk, verhalen van soldaten en andere wetenswaardigheden. Na afloop van de rondleiding word je naar het zeeaquarium gebracht.

Geschiedenis

Fort Kijkduin werd in opdracht van Napoleon gebouwd en heeft een bijzonder strategische ligging. In het verleden werden nieuwe ontwikkelingen op het gebied van vestingbouw en wapenening hier dikwijls voor het eerst toegepast. Naast fort Kijkduin maken nog vijf andere forten deel uit van de Stelling Den Helder: fort Erfprins, fort Dirksz Admiraal, fort Westoever, fort Oostoever en fort Harssens.

De geschiedenis van het fort voert terug naar 1799: Nederland was in Franse handen en

> Per 500 inwoners moest iedere gemeente een werkmanschap beschikbaar stellen voor de bouwwerkzaamheden <

heette de Bataafse Republiek. De Engelsen en Russen hadden de handen ineen geslagen met de bedoeling Nederland uit Franse handen te krijgen. Het gaf de aanvallers weinig problemen om via het strand Den Helder in te nemen, maar vervolgens konden zij geen kant meer op. Na twee maanden werden de Engelse en Russische troepen verslagen en trokken zij zich terug. Deze tijdelijke invasie maakte een zwakke plek zichtbaar in de verdediging van Nederland; Den Helder, een veilige, strategisch gunstig gelegen stad, was kwetsbaar voor een aanval van landzijde uit. Diverse al bestaande kustbatterijen werden ook aan de landzijde versterkt. Maar al snel beseften men dat dit niet voldoende was. In 1810 werd Nederland ingelijfd door Frankrijk. In oktober van het daaropvolgende jaar bracht Napoleon een bezoek aan Den Helder. Napoleon wilde persoonlijk zien hoe het met de bouw van de diverse forten ging. Napoleon was zeer te spreken over de marinehaven en de strategische ligging van Den Helder. In maart 1812 gaf hij zijn goedkeuring aan de gestarte bouw van de Stelling van Den Helder, waar fort Kijkduin deel van uitmaakt.

De bouw

Naast Hollandse werklieden werkten er ook Spaanse krijgsgevangenen mee aan de bouw van fort Kijkduin. In mei 1812 waren er ruim 2600 Spaanse krijgsgevangenen in Den Helder. Zij werden voornamelijk ingezet voor

het zware grondwerk, terwijl het eigenlijke vakwerk werd verricht door de Hollandse werklieden. Deze werden geronseld in de omliggende gemeenten in de kop van Noord-Holland: per 500 inwoners moest iedere gemeente een werkman beschikbaar stellen

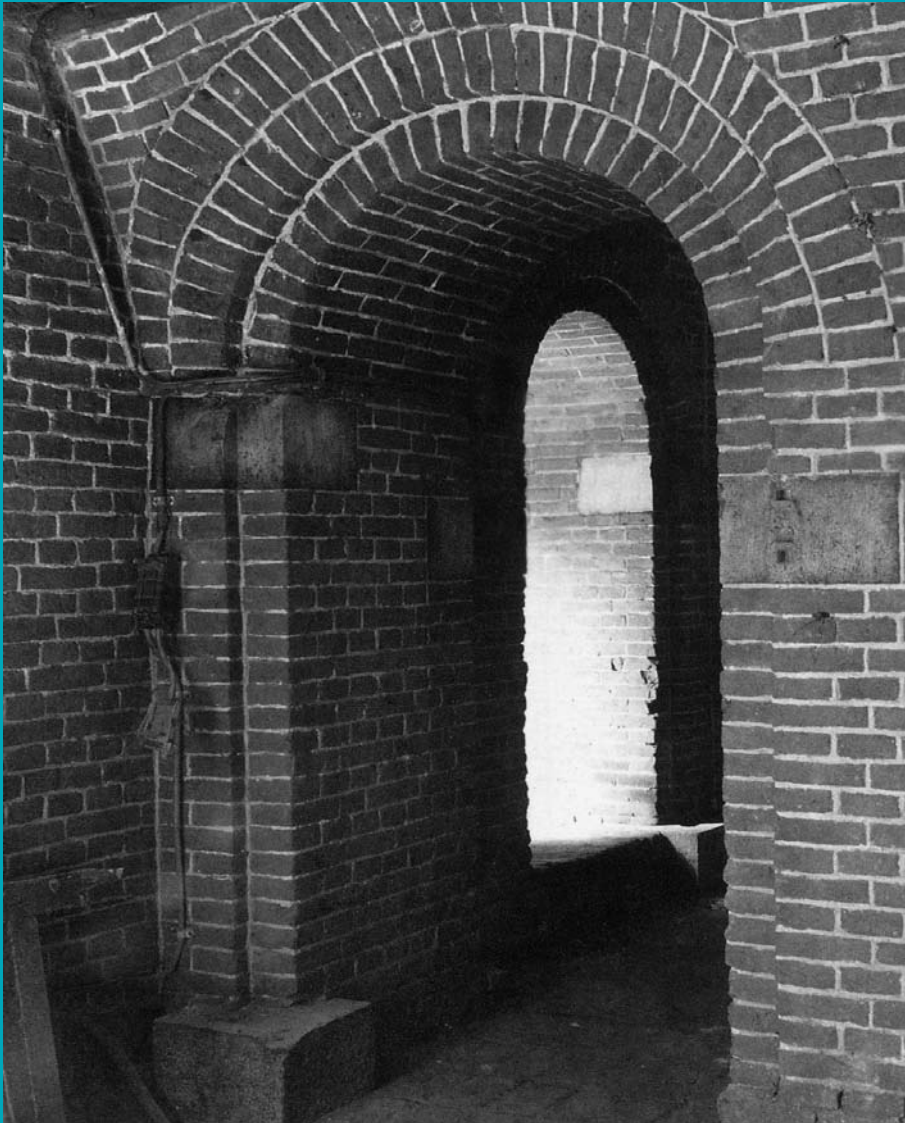
voor de bouwwerkzaamheden in Den Helder. Na de val van Napoleon kwam Koning Willem I in oktober 1814 naar Den Helder om de diverse forten te bekijken. Koning Willem I besloot om deze verder af te laten bouwen naar Frans model.

In 1822 is de indeling van fort Kijkduin als volgt. Het reduit, de plek waar alle soldaten verbleven, heeft twee bastions, omgeven door een droge gracht. Water in de gracht is onmogelijk omdat het fort vele meters boven de zeespiegel staat, op duinzand. Daaromheen staat een verdedigingsmuur die aan de noordkant overgaat in een schietgalerij. Reduit en bastions zijn tevens voorzien van schietgaten. De enige toegang tot het reduit is via een hefbrug, die inmiddels is vervangen door een rolbrug. Ter verdediging staan er zestien kanonnen bovenop het fort en een speciale 'kogel-gloeioven'. De daarmee roodgloeiend opgestookte kogels werden dan op de vijandelijke schepen afgevuurd.

Fort Kijkduin: het museum

De rondgang door het fort begint bij de tamboer. Dit is een grote verdedigingsmuur die als doel had het fort, het wachthuis en de fortwachterswoning te verdedigen. Achter deze verdedigingsmuur bevindt zich het voorplein met de woning en het wachthuis. Daarna komt eerdergenoemde rolbrug die verbinding maakt met het dak van het 65 meter lange reduit. Eenmaal binnen geeft een indrukwekkende draaitrap toegang tot de gewelven van het fort, waar het museum en het Noordzee-aquarium zich bevinden.

Het reduit bestaat uit in totaal acht gewelven. De eerste twee worden in beslag genomen door het aquarium en de andere zes door het museum. In het eerste gewelf van het museum wordt uitleg gegeven over de beginperiode van het fort Kijkduin. De landing van Engelse en Russische soldaten in Noord

Holland in 1799, het bezoek van Napoleon Bonaparte aan Den Helder en de kustverlichting op het duintop Kijkduin (niet te verwarren met het Kijkduin bij Scheveningen) zijn enkele voorbeelden. Het laatste gewelf van het fort komt uit in de zestig meter lange schietgalerij. Vanuit deze plek konden de soldaten van het fort de vijand, die in de droge gracht terecht kwam, beschieten. Het gehele reduit wordt omsloten door deze droge gracht. In de schietgalerij is ook de soldatengevangenis te bezichtigen.

De droge gracht komt uit bij de tweede kruitkamer van het fort en het kanonnenpleintje, waar nog diverse kanonnen staan uit ongeveer 1850. Bijna alle kanonnen werken nog steeds en één van deze kanonnen wordt nog vaak gebruikt bij speciale gelegenheden.

Het kanonnenpleintje komt uit op de zuidkant van het reduit, waar de ingang is van een ruim zeventig meter lange ondergrondse gang. Deze ondergrondse gang komt uit in het verdedigingssysteem van de tweede droge gracht, de caponière. Hier zijn nog restanten te zien van de tweede droge gracht en een aantal secreten (toiletten). De rondleiding geeft een goed overzicht, al is het aan te raden ook zelf op onderzoek uit te gaan in de donkere en lange gangen van het fort. De natuur rond het fort is divers en rustgevend, leuk voor een buitenwandeling met uitzicht op zee.

Aquarium

Na de restauratie van de beuken werd in de beuken 1 en 2 het zeeaquarium geïnstalleerd.

Vanwege de ligging zo dicht bij de Noordzee is het vanzelfsprekend dat er is gekozen voor vissen uit deze zee. Heel bijzonder zijn de grote doorloopbak met glazen tunnel en de bak die het zeeleven rondom een scheepswrak laat zien. De constructie van de doorlooptunnel is een van de meest bijzondere in Europa. De vloer is van glas en daaronder bevindt zich ruim 1 meter water die direct deel uitmaakt van de totale waterhoeveelheid. Het bassin is 15 meter lang, 4,80 meter breed en heeft een waterhoogte van 4,5 meter. De hoeveelheid water is ongeveer 250.000 liter. De bodem is opgebouwd uit verschillende materialen zoals zand, klei en graniet. Hierdoor komt het voor dat op plaatsen waar veel stroming staat, de zogenaamde stroomgeulen ontstaan. In deze geulen zwemmen vissen die op doortrek zijn, zoals de Europese paling die op weg is naar de Sargasso zee om daar te paaien. Andere vissen, zoals de zeebrasem, zeebaars, harder, pollak, makreel, tarbot, roggen en verschillende soorten haaien zoeken de geulen op, omdat het water in de geulen in de zomer koeler en in de winter warmer is dan het oppervlaktewater. Onderdeel van het zeeaquarium zijn verder onder meer een wrakkenbak, aaibak en roggenbak. De vele wrakken die voor de Nederlandse kust liggen zijn oases in de zee. De wrakken zijn namelijk begroeid met verschillende wieren en er komen diverse diersoorten voor. Veel van deze dieren leven er permanent, zoals sponzen, verschillende anemonen, mosselen, oesters en congeralen. Er zijn ook dieren die van wrak naar wrak trekken op zoek naar voedsel. Enkele voorbeelden hiervan zijn:

noordzeekreeft, paling, zeebaars, kabeljauw, lipvissen en andere grote vissen. In de aaibak kun je verschillende, overigens ongevaarlijke, dieren aaien. Enkele bewoners van de aaibak zijn: paardenanemonen, zeesterren, kokerwormen, mosselen, berkreeft, grote spinkrabben, botervisjes, grondels, tarbot en stekelbaarsjes. Al deze zeedieren komen dicht onder de kust voor. De roggenbak is er – de naam doet het al vermoeden – onder meer voor roggen. Roggen gedragen zich in gevangenschap en in de vrije natuur zeer aanhankelijk. Als je voorzichtig bent, heb je kans dat een rog zich laat aaien. Roggen behoren tot dezelfde klasse als haaien, namelijk de klasse van de kraakbeenvissen. Behalve roggen zitten er in de roggenbak ook platvissen zoals tarbot, schol, bot en tong. <

Benieuwd naar meer?

Fort Kijkduin
Admiraal Verhuellplein 1
1783 AX Den Helder
www.fortkijkduin.nl
T (0223) 61 23 66

Geraadpleegde bronnen tekst en beeld

- www.fortkijkduin.nl
- Berg, K.J. van den, 'Fort Kijkduin: van nieuwbouw naar restauratie: beknopte (bouw)geschiedenis van een Napoleontisch vestingwerk in Den Helder', Stichting Stelling Den Helder, 1997